

ŽENA U OBITELJI, DRUŠTVU I CRKVI

Marijo Volarević, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi. Feminizam, rodna ideologija i crkveni nauk*, Glas Koncila, Zagreb, 2018., 252 str.

Žena je prošla kroz povijest živeći u znaku muške dominacije i supremacije. Vjekovnu podređenost žene, tu „naravnu i samorazumljivu stvarnost“ prihvatile su, ojačale i s vremenom zabetonirale (uz časne iznimke) različite religije, kulture, civilizacije, moralni i građanski zakoni, razni običaji. Tu žalosnu činjenicu muške dominacije i ženske subordinacije i njezine glavne uzroke moguće je stoga, bez velikih poteškoća, pratiti kroz čitavu povijest, razdoblje po razdoblje, korak po korak: davni korijeni patrijarhata, Platonova i Aristotelova filozofija, na njima inspirirana teologija sv. Augustina i sv. Tome, srednjovjekovno monaštvo i njihova duhovnost, onodobna medicina i ginekologija, različite političko-društvene ideologije i dr. Ozbiljno je pitanje međutim: je li se, koliko i što se od svega toga značajnije promijenilo.

Istina je također da uz taj opći dojam svekolike podređenosti žene u društvu i Crkvi postoji jedna često prešućena humanistička linija unutar crkvenog promišljanja, odnosno veliko razumijevanje za ženu posebno kod grčkih otaca. Oni su na temelju autentične biblijske antropologije podržavali puno dostojanstvo žene i promovirali njezinu jednakost sa muškarcem. Nasuprot njima nažalost postojala je i jedna čisto antifeministička gotovo ženomrzačka linija koja vidi ženu kao simbol grijeha, zavodnicu, đavolska vrata, stvorenu samo za rađanje, sličniju životinji negoli čovjeku (muškarcu)... Čini se ipak da se ženu u Crkvi više poštivalo na praktičnoj negoli teorijskoj razini!

Nastankom feminističkog pokreta položaj žene se počinje malo-pomalo mijenjati. Pod pojmom „feminizam“ misli se na široki, složeni i artikulirani kulturni i politički pokret koji u središte svoga razmišljanja i djelovanja stavlja probleme koji se odnose na žensko stanje. Rađa se na kraju osamnaestoga i počecima devetnaestog stoljeća Francuskom revolucijom i industrijskom revolucijom.

Položaj žene neposredno prije navedenih revolucija bio je otprilike sljedeći: prognana iz obrazovanja, ekonomski podložna muškarcu, društveno i javno nepostojeća, politički isključena, moralno i pravno obezvrijeđena, seksualno zlostavljana i ponižena. Bilo je nužno stoga hitno buđenje iz tisućljetnoga sna, dapače, nepravde i grijeha. Dva su puta kojima su se žene - sudionice obiju revoluci-

ja - nastojale osloboditi od nepravde i poniženja: filozofski put, koji posredstvom prosvjetiteljstva zahtijeva jednakost muškarca i žene, i put naslonjen na industrijalizaciju i industrijsko društvo, koji uvodi ženu u proizvodni sektor. Sva kasnija događanja i promjene samo su nastavak - sretan ili nesretan, dosljedan ili nedosljedan, vjeran ili nevjeran, ispravan ili neispravan - tog povijesnog trenutka.

Oslobođenje žene važna je tema i danas, ali nije najvažnija, barem ne na teorijskoj razini i ne u zapadnoj kulturi. Danas se u sklopu tzv. ženskog pitanja intenzivno promišljaju sljedeći odnosi ili problematična čvorišta: odnos muškarac-žena (govor o jednakosti i različitosti, antagonizmu i partnerstvu), odnos žena-obitelj (položaj i uloga žene u obitelji i posebno uloga majke), odnos žena-posao (poteškoće vezane uz dvostruku nazočnost - kuću i posao, dvostruki napor, pitanje jednakih mogućnosti, feminizacije rada, satnice i sl.), odnos žena-vrijeme (posebno žene marksističke i socijalističke inspiracije postavljaju to pitanje), odnos žena-etika (mogućnost univerzalizacije etičkoga gledišta žene).

U ta vrlo važna pitanja koja možemo promatrati kao „znakove vremena“, aktivno se uključilo učiteljstvo Crkve oživljavajući pritom onu pomalo zaboravljenu pozitivnu liniju grčkih otaca o poštivanju dostojanstva žene i njezinih temeljnih prava i dajući konkretne smjernice za rješavanje konkretnih pitanja i dilema. Upravo na tim i takvim rješenjima participira i autor ove knjige. Ide i korak dalje! On sustavno promišlja početke i razvoj feminističkog pokreta, ondašnji i sadašnji položaj žene u društvu i Crkvi, analizirajući sve to iz dviju paralelnih i ponekad vrlo različitih perspektiva: socijalnog nauka Crkve te iz nerijetko vrlo složenih i vrlo različitih feminističkih gledišta, misli i postavki. I jedna i druga perspektiva su se s vremenom mijenjale, sazrijevale, preoblikovale sukladno promjenama i različitim naglascima u samom „ženskom pitanju“ koje je vidno različito zvučalo u različitim vremenskim i društvenim kontekstima. Različitost je još veća kada se „žensko pitanje“ fragmentiralo u različita „ženska pitanja“. Upravo ta šarolikost, širina i raznovrsnost daje nam razumjeti nekada potpuno iste, katkada ponešto različite, a nekada posvema suprotne stavove feminizma i Crkve o ženskom pitanju općenito i posebno o pojedinim ženskim pitanjima.

Knjiga Marija Volarevića, *Žena u obitelji, društvu i Crkvi*. Feminizam, rodna ideologija i crkveni nauk, podijeljena je na devet kratkih poglavlja ili dvije metodološki i sadržajno različite cjeline. Jedna se cjelina praktički poklapa s prvih pet poglavlja knjige, a druga cjelina tiče se ostala četiri poglavlja; u ovu drugu cjelinu svakako spada, premda je ponešto različito, i posljednje poglavlje, koje nastoji

biti orijentacijsko i koje trasira put prema budućoj raspravi s ciljem daljnjeg poboljšanja stanja žene u crkvi i društvu.

Prvih pet poglavlja knjige nije potrebno pojedinačno predstavljati niti podrobnije analizirati. Riječ je o povijesnim činjenicama koje su praktički „opća mjesta“ za one upućenije u materiju, a te iste činjenice preduvjet su za bilo koje daljnje ozbiljnije promišljanje u ovoj materiji. U tim poglavljima autor, služeći se povijesno-deskriptivnom metodom, prezentira povijesni razvoj statusa žene u Crkvi i društvu iz dvije već spomenute perspektive: socijalnog nauka Katoličke Crkve i feminističkog pokreta. Gotovo na pripovijedalački način, jednostavnim jezikom i bez suvišnih digresija provodi čitatelja kroz dva usporedna svijeta: društvo i Crkvu; vodi ga kroz važnije događaje, istaknutije teme i protagoniste; vodi ga kroz posljednja stoljeća sve do današnjeg dana, s fokusom na ono što zovemo žensko pitanje. Provodi ga, jednostavnije rečeno, kroz prvi, drugi i treći val feminizma i njihove najvažnije interesne sfere i pitanja ne ustručavajući se pri tom iznijeti, uza sve one pozitivne doprinose, i one nekad neprimjerene reakcije Crkve na žensko pitanje. Stavlja poseban naglasak (četvrto poglavlje) na vrlo aktualan i žestoko raspravljan problem „rodne teorije“ koju nakon podrobnije analize bez ustručavanja naziva njezinim pravim imenom - „rodnom ideologijom“.

U toj prvoj cjelini dakle Marijo Volarević izlaže povijesni razvoj feminizma, njegovu složenost i ambivalentnost, njegove različite faze, istaknuta pitanja i interesne sfere pojedinih faza, a sve s ciljem skiciranja glavnih problema i slike žene koju priželjkuje i koju nam stvarno donosi taj, kako ga autor naziva, „stari feminizam“. Paralelno s tim autor donosi i sliku žene kako je vidi suvremena kršćanska antropologija temeljena na Objavi, tj. na biblijskom izvještaju o stvaranju čovjeka. Upravo takva teološka antropologija nalazi se u temeljima „novog feminizma“ kakav nalazimo posebno u intervencijama Ivana Pavla II. i njegovog promišljanja o ženskom pitanju.

Nekima će se činiti možda pretjeranim posvetiti pet poglavlja povijesnom aspektu nekog fenomena. U ovom slučaju zaista nema pretjerivanja kada znamo da razumijevanje povijesti i povijesnih događaja u tako važnom pitanju ima neospornu važnost za življenje sadašnjosti i planiranje budućnosti. Riječ je o ljudskim osobama! Osim toga, propitivanje povijesti zgodna je prilika također za neku vrstu osobnoga i kolektivnog čišćenja povijesne memorije, promjenu mentaliteta, korekciju vlastitih stavova i ponašanja, poziv na kajanje za počinjeni grijeh i nanesenu nepravdu, poziv na praštanje. Tim više što se često radi - kada je riječ o ženi i njezinu statusu kroz povijest - o poluistinama, pogrešnim „istinama“ i istinitim pogreškama

koje su se duboko ukorijenile u društvo u obliku mitova, predrasuda, stereotipa i koje su vrlo rezistentne na bilo koji pokušaj njihova demaskiranja i demitologizacije.

U šestom poglavlju Marijo Volarević, simbolički govoreći, mijenja registar i prelazi u onu drugu cjelinu koju čine četiri preostala poglavlja. Prijelaz se može opisati kao prijelaz iz narativnog u aksiološko, iz deskripcije u kritičko vrednovanje, iz historiografskog u antropološko i etičko. Marijo naime kritički prosuđuje ono što se dogodilo i što se trenutno događa oko žene i ženskog pitanja, razabirući jasno žito i kukolj, pozitivno i negativno na područjima društvenoga i crkvenoga. Svrća posebnu pozornost na ekonomsku nejednakost žene i muškarca te česte dileme koje su nastale ženinim izlaskom u javni prostor kao što je primjerice dilema: obitelj-karijera, posao-majčinstvo, privatno-javno, sa svim poteškoćama koje takve dileme nose sa sobom.

U sedmom poglavlju autor nastoji, na temelju dosadašnjih analiza i zapažanja, ukazati na nužne promjene koje se trebaju dogoditi ako se hoće poboljšati status žene u društvu i Crkvi, temeljeći svoje prijedloge i viđenja uglavnom na relevantnim crkvenim dokumentima, odnosno socijalnom nauku Katoličke Crkve. Smatra potrebnim posebno progovoriti o pravu žene na rad, uvažavajući njezinu posebnost i različitost, o drukčijem i primjerenijem vrednovanju obiteljskog rada, o posebno važnom pitanju majčinstva, o autentičnoj spolnoj antropologiji i o nužnosti stvaranja kulture koja će biti izrečena „u dva glasa“ i oblikovana ne samo prema muškom, kako je to bio slučaj donedavno, nego i prema ženskom modelu, poštujući njihovu jednakost i različitost te poštujući princip jedinstva u dvojnosti.

Upravo je potreba jedinstva tema osmog poglavlja ovoga rada. U njemu se poziva muškarca i ženu - ne više kao spolove ili spolne razlike, nego kao osobe s jednakim dostojanstvom i pravima - na zajedničku zadaću izgrađivanja boljega i pravednijeg društva, na izgradnju civilizacije ljubavi, kulture života, cjelovitog solidarnog humanizma i skrb za sve stvoreno. Poziva ih se jednom riječju na odgovornost za život.

U devetom, završnom poglavlju Marijo Volarević se opet vraća na temeljni odnos muško-žensko, polazeći sada pažnju više na ženske posebnosti (ne „ženske“ u čisto spolnom, nego u personalnom smislu) izražene pojmom koji je posebno drag papi Ivanu Pavlu II., a to je „genij žene“. Iznosi temeljna obilježja ženskoga genija i predlaže implementaciju tipično ženskih vrednota, odnosno vrednota koje obilježavaju genij žene, u najvažnije sfere i strukture društvenog života. Prijedlog je sasvim opravdan i posvema suvremen, jer se

u današnjem društvu cijeni i na osobit način promiče specijalizacija, nerijetko i super specijalizacija pojedinaca. Opravdano je stoga pitanje: gdje je to danas žena jedinstvena, originalna, neponovljiva i nezamjenjiva, super učinkovita, plodonosna, tvorac života i bolje budućnosti, i sve to na dobrobit svih, a ne samo žena? Na taj se način, jednom vrstom „novoga feminizma“, inspiriranog i utemeljenog na autentičnoj biblijskoj antropologiji, želi suprotstaviti sve prisutnijem i sve pogubnijem „rodnom feminizmu“, koji masakrira temeljne postavke jedne autentične antropologije. Autor zato snažno kritizira ovaj drugi oblik feminizma, njegovu znanstvenu neutemeljenost, i upozorava na njegovu golemu individualnu i društvenu opasnost i konkretne štete koje proizlaze iz njegove implementacije u konkretni život.

Dobro je što je Marijo stavio naglasak na pogubnost rodne ideologije, ali je malo neobično što nije barem usputno spomenuo druga etička i antropološka pitanja, kao što su primjerice pobačaj, rastava, kontracepcija, sterilizacija, umjetna oplodnja, pa i zbog same činjenice da su upravo ta „civilizacijska postignuća“ - a zapravo proizvoljne želje koje su postale nečija prava - ujedinila sve laičke i sekularne snage koje su ih smatrale nekakvom „civilnom pobjedom“, kao što to danas žele učiniti i s rodnom ideologijom. Matrica je uvijek ista! Pobačaj, rastava, nasilje i rodna teorija spadaju u najvažnija i najživlja feministička pitanja, posebno draga liberalno-radikalnim političkim, stranačkim, kulturnim i inim krugovima. Zašto je bilo potrebno upozoriti na njih i ukazati na mjesto gdje se nalazi pogubna zamka tih iznimnih „kulturnih i civilnih dostignuća“? Nalazi se u sljedećem! Pred tim pitanjima – važnima, ali ne i najvažnijima - trne se i nestaju sva druga i možda daleko važnija pitanja. Riječ je o čistoj manipulaciji, prividu dobrog, zamračivanju bitnoga. Osim toga, ta su „civilizacijska dostignuća“ čista podvala ženi zato što je upravo žena, naravno uz obiteljsku zajednicu, po tko zna koji put ponovno njihova prva i neposredna žrtva. Inzistiranje na rodnoj ideologiji ne donosi ništa dobra ni korisna ženi, a vješto zamagljuje i zloupotrebljava ozbiljna pitanja kao što je primjerice nasilje nad ženama i ona stanja u kojima je žena možda u goroj poziciji negoli je to bila u „mrskim i dalekim patrijarhalnim vremenima i sustavima“. Nije dakle riječ o slaganju ili neslaganju s crkvenim naučavanjem, nego je opet, po tko zna koji put, u pitanju žena, njezino dostojanstvo i njezina temeljna prava, njezina antropološka slika, njezin izmanipulirani položaj u društvu i konačno njezina budućnost. Riječ je o pitanju koje kao da se događa u podnožju nama dobro poznatoga stabla u dobro poznatom vrtu s dobro poznatim protagonistima.

Nekoliko je važnih zaključaka na koje autor jasno i snažno ukazuje: Žena je osoba, a ne spolno stanje! Uvijek je i prije svega treba misliti, tretirati i susretati kao osobu, a ne kao neko spolom obilježeno biće ili nekakvu rodnu kategoriju. To su tek „drugotna“ njezina obilježja. Antropološka prakategorija žene nije kategorija „spola“, a nije ni kategorija „roda“, nego je kategorija „osobe“. Polazeći od te temeljne kategorije, na kojoj inzistiraju posebno teolozi, svoje značenje dobivaju sve druge kategorije sheme spola-roda, koje onda treba vrednovati pozitivno ili negativno upravo na osnovi te prvotne kategorije, kategorije osobe. Čitava povijest nepravednoga i grešnog odnosa prema ženi sastoji se upravo u nepriznavanju žene-osobe i u prevelikom fokusiranju na njezina drugotna i manje bitna obilježja.

Upravo je to, mišljenje je autora, temeljna postavka i perspektiva iz koje *Mulieris dignitatem* poziva muškarca i ženu na zajedničku odgovornost za budućnost svijeta, a što je tema druge cjeline ovoga rada. Preduvjet uspjeha je nastojanje da se ostavi iza sebe svaki antagonizam, nejednakost, promašeni i nepravedni modeli odnosa muško-žensko. A to bi značilo onda zatvoriti jedno, za ženu, bolno razdoblje i otvoriti razdoblje nade, jednu vrstu postfeminizma u kojemu će se ipak više računati voditi o osobi negoli o spolu i rodu. Jedino tako je i moguće pomiriti tvrdnju o jednakosti i različitosti muškaraca i žena. Potrebno je definirati zajedničku ljudsku stvarnost (osobu) žene i muškarca, a potom njihovu različitost. Utvrditi na neki način *proprium* spolova, a ne njihovu istovjetnost (problem feminizama jednakosti i razlike). U tom smislu i tek tada emancipacija neće biti emancipacija jednoga spola *od* drugoga ili *protiv* drugoga, nego će biti oslobođenje obaju spolova *zajedno* na obostranu korist i za izgradnju boljega i pravednijeg svijeta.

Nove generacije, a njima je upravljena ova knjiga, postaju sve svjesnije potrebe da se odnos žensko-muško sagradi i odvija u znaku pariteta i međusobnog razumijevanja. Ne u ključu subordinacije i dominacije, niti u ključu komplementarnosti ili dopudbenosti, niti nemoguće i neizvedive apsolutne jednakosti ili apsolutne različitosti, nego upravo na platformi jednakovrijednosti i uzajamnosti žene i muškarca. Takav model je nužan ako ne zbog drugog, ono barem zbog činjenice da „oslobođenje žene“ od svakog oblika gospodstva i subordinacije nosi sa sobom i oslobađanje muškarca i čitavog društva.

Danas svi ili barem većina ljudi, muškaraca i žena, priznaje da je ta „naravna činjenica“ i „bogomdana stvarnost“ muške dominacije i ženske subordinacije bila velika povijesna pogreška, a teolozi će reći da se ne radi samo o nepravdi nego da se radi i o teškom grijehu.

Naravno, grijeh je oprostiv, nakon priznanja i kajanja, a pogreška i nepravda popravljivi i nadoknadivi, nakon prepoznavanja i spremnosti ispravljanja, ali je za to potreban golem trud i napor! Jer korijeni antifeminizma zapravo nisu nikada iskorijenjeni; antifeminizam nije pokret, nego je mentalitet, stav, ponašanje prema ženi, koji su potrebni hitnog prepoznavanja, dubokog i ozbiljnog premišljanja te iskrenog i konačnog osobnog i kolektivnog obraćenja. Razlozi takvom još uvijek postojećem antifeminizmu su inertnost, komotnost, naviknutost, sljepoća, pristajanje uz mitove, stereotipe i predrasude; razlog je neprosvijetljenost i neotkupljenost. Upravo zato rasprava o „vječno drugoj i drugotnoj“ traje i danas. Dapače, intenzivira se, raslojava, poprima posvema neobične oblike do te mjere da problem feminističkog pomišljanja nisu više pojedinačna feministička pitanja nego pitanje feminizma i njegova identiteta kao takvog. Boljem razumijevanju jednoga i drugoga, stanovitom bistrenju svega toga, pridonosi svakako i ova knjiga! Na poseban je način potrebna onima koji zastupaju ekstremne pozicije i mišljenja bilo s jedne, bilo s druge ili s bilo koje strane.

Šimun Bilokapić